

Колку државата издвојува за образование и за социјална заштита на децата?

unicef
for every child

Државните трошења за деца бележат тренд на намалување во споредба со трендот на пораст на економијата, како и во споредба со трошењата за други сегменти од населението, како старите лица (65+), и во споредба со каматните трошења за јавниот долг. Зголемувањето на јавните трошења за програми за деца ја зголемува веројатноста за посетување градинка и ги подобрува резултатите на средношколците од сиромашни семејства. Зголемувањето на овие ресурси за 10 проценти ја намалува инциденцијата на добивање оценка (2) за 71 процент, а ја зголемува инциденцијата на добивање оценка (4) за 45 проценти.

FINANCETHINK
OUT OF THE BOX

Бриф за политиките бр. 30

Овој бриф за политиките ѝ препорачува на Владата да ги зголеми јавните трошења за програмите за деца. Притоа, да се води сметка за развојната, наспроти тековната компонента. Фокусот да се стави на инвестиции во инфраструктура, нагледни средства во образованието и изградба на детски градинки. Истовремено, да се направи рационализација во општините каде што трошокот по дете значително го надминува просечниот трошок во образованието.

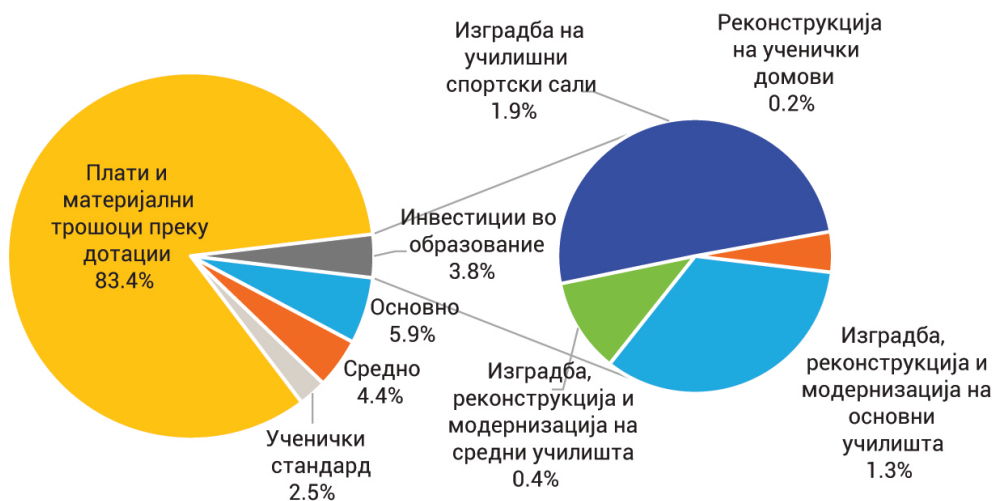
Проблем

Во 2017 година Владата потроши 325 милиони евра на програми за деца. Под програми за деца се подразбираат сите програми во Буџетот на земјата што може директно да се поврзат со деца, како и пропорционален дел од трошењата за социјална помош и за превентивна заштита. Во споредба со 2010 година, потрошениот износ за деца се зголемил за 26,7 проценти. Но, во истиот период, номиналниот пораст на економијата изнесуваше 41,7 проценти, што значи дека порастот на трошењата за деца не го следел темпото на пораст на економијата. Оттука, расходите за деца во 2010 година изнесуваа 3,6 проценти во домашниот бруто-производ (БДП), а во 2017 година тоа учество се намали на 3,2 проценти. Но, развојната компонента на инвестициите е недоволно застапена. Инвестициите во капитални проекти и во инфраструктура за образование за деца се само 3,8 проценти во 2018 година (Графикон 1). Кај трошењата

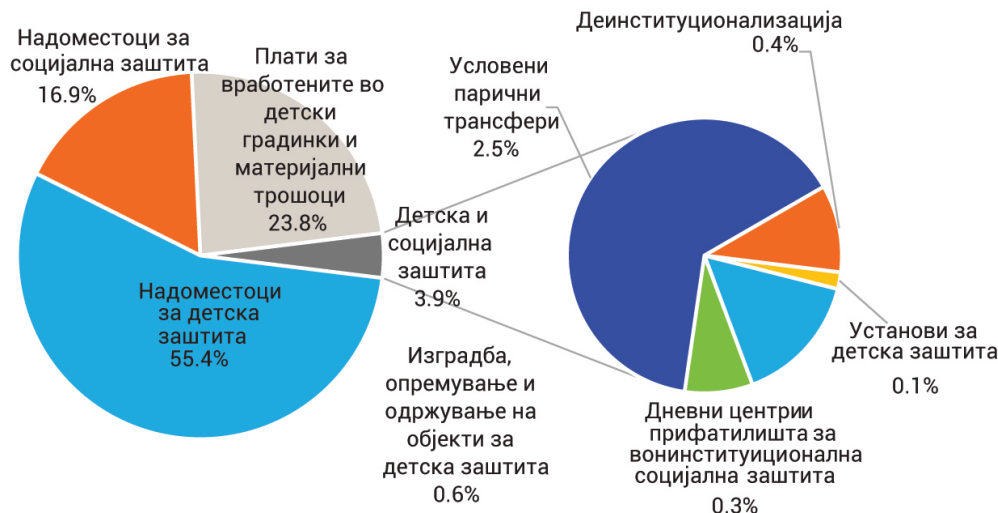
за социјална заштита на децата, речиси две третини од средствата се наменети за надомест за социјална и за детска заштита. Платите на вработените во детските градинки и материјалните трошоци за градинките, алоцирани преку блок-дотациите, учествуваат со 23,8 проценти во вкупните средства во 2018 година. Во апсолутен износ, сите три доминантни ставки (надоместот за социјална заштита, платите и материјалните трошоци и надоместот за детска заштита) забележаа тренд на пораст од 2010 година до 2018 година. Но надоместот за детска заштита има најголем интензитет на пораст - се зголеми повеќе од трипати, во споредба со порастот од 39 проценти кај платите и 28 проценти кај надоместот за социјална заштита. Ваквиот пораст, најверојатно, се должи на воведувањето на мерките за родителски надомест за трето и за четврто дете, кои почнаа да се спроведуваат од 2009 година, а трошоците за оваа намена растеа секоја наредна година.

Графикон 1 - Структура на буџетски средства по програми за деца во образование (горе) и социјална заштита (долу) во 2018 година

Структура на буџетски средства за образование на деца, 2018

Структура на буџетски средства за социјална заштита на деца, 2018

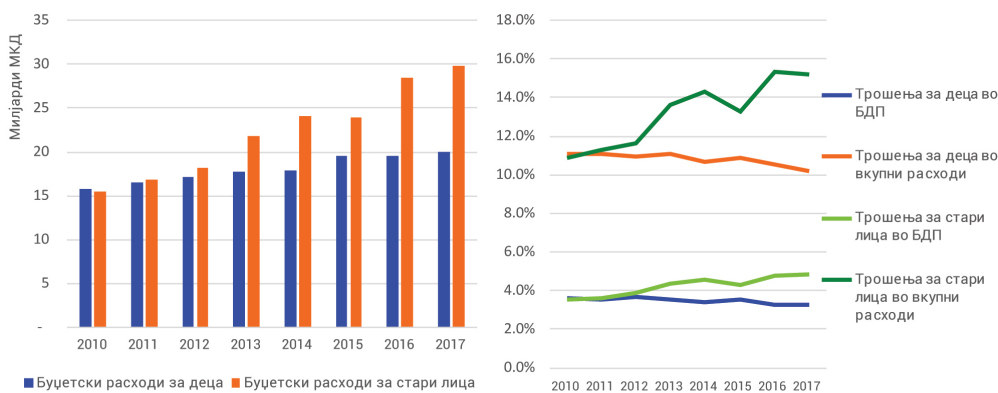

Значително поголем дел од јавните средства во 2017 година – 50 проценти повеќе од трошоците за деца - беше потрошен на програми за стари лица. Под програми за стари лица (на повозрасни од 65 години, 65+) се подразбираат сите програми во Буџетот на земјата, кои може директно да се поврзат со стари лица (пензионери), како и пропорционален дел од трошењата за социјална помош и за целосна здравствена заштита за сите. Графикон 2 (лево) покажува дека средствата за програмите за стари лица во 2010 година биле малку пониски од средствата потрошени за деца. Брзиот пораст на средствата наменети за старата популација придонесе потрошените средства за деца значително да заостанат во однос на потрошените средства за стари лица. Во набљудуваниот период, трошоците за стари лица се удвоија, односно нивниот пораст изнесува 92,7 проценти, што е речиси четири пати поголем од порастот на трошоците за деца и двапати поголем од порастот на економијата. Зголемувањето на расходите за пензии, главно, беше движено од:

- i) воведувањето на вториот столб во 2006 година и трансферот на средства од првиот кон вториот столб; овие расходи учествуваат со 25 проценти во вкупниот дефицит во 2016 година; и
- ii) зголемување на пензиите во повеќе наврати и најчесто над износот предвиден за усогласување и над стапката на пораст на домашната економија (економијата растела, во просек, 2,4 проценти, додека пензиите речиси тројно, 6,5 проценти) (Петрески и Гацов, 2018).

Графикон 2 – Трошоци за деца (0-17), наспроти трошоци за стари лица (65+)

Цел

Целта на анализата е да направи преглед на трошењата поврзани со децата во два главни домена на нивната застапеност: социјалната заштита и образованието.

Методологија

За истражувањето се применети два метода: споредбена дескриптивна анализа на буџетските трошења на програмите за образование и за социјална заштита на деца; и, пробит-модел за оцена на потенцијалните ефекти од јавните трошења врз веројатноста детето да посетува градинка и врз резултатите кај средношколците од сиромашни семејства. Споредбената анализа се однесува на периодот од 2010 година до 2018 година. Извор на податоците се Државниот Буџет за 2010-2018 година, Државен завод за статистика, анкета за квалитет на живот, 2017 година, која е спроведена на случајно избран примерок на национално ниво од 1.200 домаќинства и опфаќа 4.071 поединец, и податоци од Светска банка.

Резултати и препораки

Програмите за деца што се финансираат од Буџетот на земјата, а кои се алоцирани

во областите образование и социјална заштита, се насочени кон постигнување две клучни цели: подобрување на квалитетот и на инклузивноста во образованието и подобрување на животниот стандард на децата. Вкупните буџетски средства алоцирани во програми за деца во 2018 година изнесуваат 374 милиони евра и забележуваат апсолутен пораст од 42 проценти во споредба со 2010 година, но како учество во БДП се само 3,5 проценти и имаат намалување во споредба со 2010 година (3,2 проценти), а од вкупните државни расходи 10,2 проценти. **75 проценти се наменети за образовни програми, а само 25 проценти за социјална заштита на деца.** Во структурата на алоцираните средства за образование, платите и материјалните трошоци за основните и за средните училишта се доминантни (со повеќе од 79 проценти), додека кај средствата за социјални програми, доминантни се издвојувањата за надомест за социјална заштита и за заштита на децата (повеќе од 70 проценти). И кај двете категории, **инфраструктурните инвестиции се маргинализирани и не постојат структурни промени низ годините во насока на подобрување на оваа слика.** Дополнително, и покрај солидната реализација на алоцираните буџетски средства,

подреализацијата, главно, се појавува кај инфраструктурните инвестиции.

Во анализираниот период, бројот на ученици бележи тренд на намалување, додека бројот на деца во градинки тренд на зголемување. Но, истовремено, бројот на наставници и во основно и во средно образование забележува зголемување, како и бројот на вработени во градинките. Според ваквиот тренд, **трошокот по ученик во 2017 година, во споредба со 2010 година, се зголеми, додека трошокот по дете во градинка се намали.** Во 2017 година просечниот трошок по корисник достигна 38.935 денари за дете во градинка, 55.083 денари за ученик во основно и 70.293 денари за ученик во средно образование. Исто така, постојат значителни разлики во **трошоците по ученик / дете низ општините, кои достигнуваат разлики поголеми од трипати меѓу општината со најнизок и таа со највисок трошок.** Ваквата состојба укажува дека ефикасноста на искористување на средствата од една страна се намалува, како резултат на зголемување на трошокот по ученик, а од друга страна не е секогаш постигнат оптимум. Анализата на потенцијалната врска на буџетските трошења со резултатот кај децата покажува дека **повисоките буџетски трошења може да влијаат врз подобрување на резултатот кај децата** (посетувањето градинка и училиште, резултатите од образовниот процес, витални карактеристики на животниот стандард, како инциденцијата на деца што живеат во сиромаштија и сл) . Наодите укажуваат дека две групи фактори се особено важни при одредувањето на веројатноста за посетување градинка. Имено, **инциденцијата на посетувањето градинка се зголемува со зголемувањето**

на јавните ресурси потрошени за оваа намена и со одредени одлуки на мајката, кои, главно, се поврзани со нејзиното образование и активност на пазарот на трудот. Втората анализа се базира на анкетата за македонските домаќинства (Armand et al. 2016). Резултатите укажуваат дека зголемувањето на јавните ресурси потрошени за средното образование е поврзано со подобри резултати на средношколците од сиромашните семејства. Зголемувањето на овие ресурси за 10 проценти ја намалува инциденцијата на добивање оценка (2) за 71 процент, а ја зголемува инциденцијата на добивање оценка (4) за 45 проценти. Двата потенцијални ефекта се особено големи, што укажува на тоа дека правилната алокација на јавните ресурси е од големо значење за постигнување посакувани резултати кај децата од сиромашните семејства. Оттука, генералниот заклучок од оваа анализа се сведува на тоа дека зголемувањето на јавните трошења за образование секогаш може да биде позитивна одлука. Но, ваквата препорака е премногу генеричка. Анализата на податоците што се на располагање во оваа студија за политиките укажува на неколку специфични препораки:

- При зголемувањето на трошењата за децата секогаш треба да се води сметка за развојната, наспроти тековната компонента. Иако и платите на наставниците, на пример, може да се сметаат за значајна развојна компонента, сепак честото потфрлање на инвестициските трошења кај програмите за деца – инфраструктура, наставни програми, помагала и сл. – укажува дека тие се третираат со второстепено значење од страна на носителите на политики или дека нивното

планирање е недоволно прецизно и соодветно.

- Поголемиот пораст на трошењата во форма на паричен надомест, наспроти трошењата во форма на услуги, укажува на популистичката компонента во одлучувањето поврзано со овие програми. Тоа е особено ситуација со брзото зголемување на надоместот за децата. Иако родителскиот додаток е особено важен за да ги извлече овие деца и нивните семејства од сиромаштија, сепак порастот на надоместот треба да биде пропорционален на порастот на трошењата за услуги бидејќи нивниот квалитет може да биде особено важен за одредени резултати кај децата.

- Буџетските трошења за деца, иако особено важни за подобрување на резултатите кај децата, сепак мора да се гледаат во спрега со други показатели и индикатори за родителите, семејствата воопшто, училишните услови и слично. Политиките за децата мора да биде паралелна и во согласност со политиките за семејство, активните политики на пазарот на труд и образовните политики воопшто.

Оваа студија за политиките има и една техничка препорака. Имено, за да може длабински да се анализираат буџетските трошења и нивните ефекти, како и во поширока смисла да се анализираат политиките за децата, потребно е да постојат соодветни бази на податоци. Постојните бази во Државниот завод за статистика го третираат овој проблем многу ограничено. Главно, само анкетата за потрошувачка на домаќинствата и анкетата за приходите и за условите на живеењето собираат податоци за сите членови на домаќинството, но индикаторите за децата, главно, се сведуваат

на нивното образование и здравствена состојба, опфатени само низ неколку прашања од кои тешко може да се следат резултатите во образованието, здравјето и квалитетот на живот воопшто. Оттука, носителите на политиките мора да размислуваат и за соодветни бази на податоци преку кои ќе може да се анализираат состојбите и резултатите кај децата.

Finance Think е Институт за економски истражувања и политики.

Нашата Визија

Да поттикнеме економско размислување за подобра благосостојба утре.

Нашата Мисија

Да го подобриме влијанието на економските и социјалните трендови и политики врз граѓаните во Македонија и регионот на Западниот Балкан, преку економски истражувања, застапување базирано на докази и водено од податоци, и поттикнување критичка дебата за економските процеси.

Истражувањето на Finance Think им помага на носителите на политиките, застапниците на политиките, креаторите на мислење, економските новинари и јавноста да ги разберат прашањата кои влијаат врз обичните граѓани.

Ул. Фредерик Шопен 1/2,
1000 Скопје
+389 2 6156 168,
www.financethink.mk,
info@financethink.mk